

**MTA Law Working Papers
2019/7.**

**Szlovák és magyar
autonómia-tervezések a történelmi
Felvidék területén, 1918–1938**

Pongrácz Alex

Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences

Budapest

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Szlovák és magyar autonómiatörekvések a történelmi Felvidék területén, 1918–1938

1. Bevezetés

A nemzetállamoknak – mint évszázadokon keresztül domináns pozíciót betöltő entitásoknak – a vesztfáliai béke óta a dobogó legmagasabb fokán elfoglalt helyét a XX. század második felétől kezdve számos nem állami szereplő vonta kétségbe. E szereplők „offenzívája” nyomán napjainkban már egyáltalán nem számít „költői túlzásnak”, ha azt állítjuk, hogy a nemzetállamokat talán már le is taszították a pódium tetejéről. Ennek jó néhány szimptomáját figyelhetjük meg; a teljesség igénye nélkül az alábbi jelenségeket emelhetjük ki.

- A XX. század második felétől a multilaterális nemzetközi egyezmények számának szignifikáns növekedése tapasztalható¹; ezek különböző, a nemzeti jogrendek szintjén biztosítandó kötelezettségeket testálnak az államokra²;
- a második világháborút követően felértékelődött a nemzetközi szervezetek és fórumok szerepe³;
- növekvő méreteket öltött a civil társadalom érdekérvényesítő potenciálja⁴;
- regionális gazdasági és politikai szerveződések jelentek meg⁵, melyeknek csak egyik, de jelentőségében talán a legrelevánsabb szereplője az Európai Unió;
- a globalizált kapitalizmus a világpiac uralma alá helyezte a helyi piacokat és társadalmakat⁶;

¹ Ez az egyes nemzetállamok közötti multilaterális kapcsolatok fokozódását és a multilaterális függőség erősödését indukálja. V. ö. Castells, Manuel: *Az identitás hatalma. Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra*. II. kötet. Ford.: Berényi Gábor – Rohonyi András. Gondolat-Infonia, Budapest, 2006, 382.

² Ennek legekleltársabb példái az univerzális emberi jogok nemzetközi egyezményekben történő megjelenése, majd annak garantálása, hogy a szerződő államok a jogok eme katalógusát építsék be szabályozásukba, illetve annak intézményvédelmi biztosítékait is teremtsék meg. Ezt a folyamatot vázolják különösen: Szabó Gábor: *Szétszakadó világunk. A globalizáció emberi jogi kockázatai*. Publikon Kiadó, Pécs, 2010; Kondorosi Ferenc: *A nemzetközi szervezetek átalakulás előtt – emberi jogi aspektusok*. In Csáki György – Farkas Péter (szerk.): *A globalizáció és hatásai. Európai válaszok*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008, 225-241; Sassen, Saskia: *Elveszített kontroll? Szuverenitás a globalizáció korában*. Ford.: Rotyis József. Helikon Kiadó, Budapest, 2000, 15.

³ Blahó András – Prandler Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Aula Kiadó, Budapest, 2005, 507-509.

⁴ Gramsci szerint a civil társadalmat alkotó és alakító különböző entítások, például az egyházak, egyesületek, pártok, szövetkezetek, civil társulások képesek arra, hogy politikai változásokat kényszerítsenek ki (Castells, 2006, 31.). Korten meglátása, hogy a demokratikus pluralizmus elvei által szervezett állami erőterben minden hatalom fundamentuma és legitimáló közege a civil vagy polgári szféra (Korten, David C.: *Tőkés társaságok világuralma*. Ford.: Kocsis Tamás – Kovács Eszter – Sánta Ferenc – Zilahy Gyula – Éri Vilma. Magyar Kapu Alapítvány, Budapest, 1996, 115-118). Claus Offe úgy látta, hogy egyedül a civil szféra képes arra, hogy felelős cselekvésre ösztökélje az individuumokat (Habermas, Jürgen: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Ford.: Berényi Gábor – Rohonyi András Budapest, Századvég-Gondolat, 1993, 42.)

⁵ Castells, 2006, 388-389; Szigeti Péter: *Világrendszernézőben*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2005, 142-157.; Toffler, Alvin: *Hatalomváltás. Tudás, gazdagság és erőszak a XXI. század közepén*. Ford.: M. Nagy Mikós. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1993, 625.

⁶ Lásd például Forgács Imre: *Európa elrablása 2.0 Adalékok a pénzügyi válságok politikai gazdaságtanához*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012; Martin, Hans Peter – Schumann, Harald: *A globalizáció csapdája. Támadás a demokrácia és a jólét ellen*. Ford.: Szmodits Anikó. Perfekt Kiadó, Budapest, 1998; Stiglitz, Joseph E.: *A globalizáció és visszasságai*. Ford.: Orbán Gábor – Gavora Zsuzsanna. Napvilág Kiadó, Budapest, 2003.

- végül az információs társadalom globális mértéket öltő térhódítása alapvetően strukturálta át a társadalmat⁷; az infokommunikációs technológiák nem ritkán „csőre töltött fegyverként” használhatók az állampolgárok kezében.⁸

Fontos azonban azt is látnunk, hogy a korábban hagyományosnak nevezhető „szuverenitás-ortodoxiát”⁹ nem csak a fentebb említett folyamatok kezdték ki, hanem a nemzetállami konstrukcióval szemben megfogalmazódó „tradicionális”, tehát a kisebbségben lévő nemzetiségek, nemzeti közösségek, illetve régiók „emancipálódási törekvései”¹⁰ is. A globalizáció furcsa módon nem tompítja a nacionalizmus „uralkodó eszméjének hatását az álladalomra”,¹¹ sőt paradox módon még fel is erősíti azt.¹² Időszerű és aktuális is tehát a nemzetiségekkel, az autonómiával, illetve a szuverenitás kérdéseivel foglalkozni. Ez akkor is így van, ha ezek a fogalmak – Jellinek szavaival élve – zavarosak és tisztázatlanok¹³, illetve – Kelsenel élve – olyan tragikus álarcot viselnek, „mely mögött a legkülönbözőbb hatalmi igények rejlenek.”¹⁴ Az olyan orientáló meghatározások, mint a „nép”, „nemzet” és „nemzetiség” állandó, szinte „kaleidoszkopikus” változásnak vannak kitéve.¹⁵ Minderre figyelemmel tanulmányom során a tudomány művelői által kialakított, és a konszenzust a legnagyobb mértékben tükröző értelemben kívánom használni ezeket a fogalmakat (elsősorban a magyar állambölcseleti hagyomány tudományos igényű szerzői, illetve a Győri Szabó Róbert által kínált meghatározásokat használva).

2. Az autonómia fogalmának filozófiai, eszmetörténeti és elméleti megalapozása

A fentiekből is következik, hogy az autonómiának sincs egy teljes mértékben tisztázott, konszenzuson alapuló fogalma. Az autonómia egzakt meghatározásához ugyanis legalább viszonylagos pontossággal kellene definiálni a nemzet, nemzetiség, szuverenitás, illetve önrendelkezés szavakat.

Annyi mindenesetre megállapítható, hogy az autonómia kifejezése ókori gyökerekkel rendelkezik. Az *Idegen szavak és kifejezések szótára* szerint a kifejezés görög eredetű, és az alábbi jelentésekkel bír: önkormányzat; öntörvényűség, önállóság; az önállóságra nevelés elve.¹⁶ Dékány István *Szociológiai műszótára* szerint a szó jelentése: „valaminő társas egység

⁷ Ennek korai leírásával szolgált Marsall McLuhan kanadai médiafilozófus, aki szerint már egyenesen egy globális faluban élünk (*The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. University of Toronto Press, Toronto, 1962, 8-31). Toffler pedig úgy gondolta, hogy a világ mára egy kaotikus „kairói bazárrá” vált, ahol a különböző kulturális stílusokat portéka gyanánt árusítják (Toffler, Alvin: *Future Shock*. Bantam Books – Random House, New York, 1970, 303.)

⁸ Ennek egyik „korai” példája 2001. január 20-án a Fülöp-szigetek elnöke ellen szervezett tömegtüntetés, amelyre SMS-eken keresztül toborozták a résztvevőket (Halácsy Péter – Vályi Gábor – Wellmann, Barry: *Hatalom a mobiltömegek kezében*. Typotex Elektronikus Kiadó Kft., Budapest, 2001, 214.), de megemlíthető a 2011. évi „arab tavasz” eseménysorozatára a Facebook-on keresztül történő verbuválás esete is.

⁹ Török Árpád: *A szuverenitás*. In *Magyar Szemle*, 46. kötet, 1-3. szám (1944), 8.

¹⁰ Győri Szabó Róbert: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 15.

¹¹ Utalás báró Eötvös József híres munkájára (*A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra*. Buda, Magyar Királyi Nyomda, 1870).

¹² Ezt a folyamatot igazolják Niall Ferguson (*A Világ háborúja. A gyűlölet évszázadának története*. Ford.: Gebula Judit. Scolar Kiadó, Budapest, 2008), illetve Fareed Zakaria (*A posztamerikai világ*. Ford.: Szigeti Judit Eszter. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009) munkái is.

¹³ Jellinek, Georg: *Allgemeine Staatslehre*. Dritte Auflage. O. Häring Verlag, Berlin, 1914, 473.

¹⁴ Kelsen, Hans: *Souveränität*. In: *Die Neue Rundschau*, Jg. 40., Heft 1. (1929), 433.

¹⁵ Jászi Oszkár: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1912, 1.

¹⁶ Bakos Ferenc (szerk.): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 79.

által az egyes alárendelt szervezetnek vagy egyénnek átengedett önkormányzat, önállóság; öntörvényhozás.”¹⁷A szó két összetételből tevődik össze: az *auto* (ön)-, illetve a *nomos* (jog, törvény) szavakból, és eredeti formájában az önigazgatáshoz, a saját törvények alkotásához való jogot jelentette.¹⁸

A fentiekhez azonban nyomban hozzá kell tenni, hogy az antik keretek között hiába is keresnénk az autonómia kimunkált dogmatikáját. A hellén gondolkodás ugyanis nem ismerte a modern értelemben vett állam (a közhatalmi jogosítványokkal felruházott entitás), illetve a kormány (a választásokon részt vevő többség akaratából a közhatalmi jogosítványokkal ténylegesen élő grémium) különbségét: Harold Laski plasztikus megfogalmazásában az ókori görög ember számára az „állam az, amit kormánya tesz.”¹⁹ Ezért is írhatta Arisztotelész, hogy „a kormányzás mindenütt a városállam fölött áll, és a kormányzás az alkotmány.”²⁰ A független városállamok (poliszok) számottevő tradíció nélkül, tehát nem mintakövető, hanem organikus módon kezdték meg a működésüket, így az autonómiát lényegében saját alkotmányaik, valamint törvényeik megalkotásában vélték felfedezni. Beloch szerint „a partikularizmus volt a görög nép örökletes betegsége. Minden város, bármilyen kicsiny legyen is, azt az igényt támasztotta, hogy ügyeit teljesen önállóan, sajátbelátása szerint intézze; ennek a szuverenitásnak minden korlátozása tűrhetetlen kényszerként tűnt fel.”²¹ A görög poliszok önállóságának térvesztése végül a polisz-alapú társadalom eltűnését eredményezte (macedón, majd római uralom).

Az autonómia fogalma az újkorban Immanuel Kant német észjogi gondolkodónál bukkan fel újra – olyannyira, hogy egyik kommentátora egyenesen az „autonómia filozófusának” nevezte.²² Kant szerint „a természet akarata az, hogy az ember mindazt, ami túllépi állati létének mechanikus elrendezettségét, teljesen önmagából teremtsen elő, és semmi más boldogságban, vagy tökéletességben ne legyen része, csak amit önmaga ösztönétől menten, saját esze által alkotott.”²³ Az erkölcsi törvények megalkotása Kant véleménye szerint autonóm aktus eredménye: a racionális cselekvők akaratára vezethető vissza. A gyakorlati ész *a priori*, tapasztalattól független elvei az egyén szabadsága, törvény előtti egyenlősége, illetőleg állampolgárkénti függetlensége.²⁴ Az ember tehát morális értelemben véve olyan autonóm lény, aki képes a szabad és racionális választásra, ezáltal arra, hogy törvényt adjon önmagának.²⁵ Ezt az érvelést szinte változatlan formában emelte át a későbbiekben gondolkodásába a liberalizmus eszméje.

Az egyén vonatkozásában még a magyar Alkotmánybíróság kantiánus érvelése is magabiztosan jelentette ki, hogy az emberi méltósághoz való jog értelme nem más, mint „az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magva, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá.”²⁶

Ami azonban az egyes állampolgár, az egyén, az individuum vonatkozásában relatíve egyszerű, az nyomban komplikálttá válik, amint közösségi kontextusba helyezük; itt ugyanis

¹⁷ Dékány István: *Szociológiai műszótár*. Pantheon Kiadás, Budapest, 1944, 5.

¹⁸ Györi Szabó: *i. m.* (2006), 60.

¹⁹ Pethő Sándor: *Démosz vagy Deus? A szuverenitás két modellje a nyugati politikai gondolkodásban*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 29.

²⁰ Arisztotelész: *Politika*. Ford.: Szabó Miklós. Gondolat Kiadó, Budapest, 1969, 1278b.

²¹ Idézi: Jászi: *i. m.* (1912), 32.

²² Papp Zoltán: *Az autonómia filozófusa. Immanuel Kantról, halála után kétszáz évvel*. In *Beszélő*, 9. évfolyam, 12. szám (2004), 86-95.

²³ Kant, Immanuel: *Egy világpolgár gondolatai az emberiség egyetemes történetéről*. Oesmey Nyomda, Békéscsaba, 1926, 5.

²⁴ Takács: *i. m.* (2009), 201.

²⁵ Szabó Gábor: *A titokzatos emberi tényező határai*. In *Esély*, 2006/4. szám, 127.

²⁶ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat.

olyan fogalmakkal kell dolgoznunk, amelyeket Jászi a fentebb már említett eszme-futtatásában állandóan változóként írt le (nemzetiség, nép, nemzet).

Jászi Oszkár autonómiakoncepciója szerint az autonómiát a vallási önállóság mintájára kell biztosítani, „ami által a nemzetiségi nyelv és kultúra kérdései kivétnek a politikai pártusák küzdelmeiből. A nemzetiségek, mint autonóm testületek organizálnák magukat, megfelelő budgetjoggal, összes kulturális igényeik kielégítésére.”²⁷ A polgári radikális gondolkodó szerint az autonómia ilyen irányú felfogása megegyezik Kossuth Lajos és Karl Renner későbbi osztrák kancellár felfogásával,²⁸ tehát a kulturális autonómia mellett magában foglalná a költségvetési önállóságot is.

Concha Győző felfogásában az autonómia „a kormányzati összpontosítás megszorítása az által, hogy az állampolgároknak szomszédos területen lakó csoportjai önálló jogalanyokként bírják területükön a szabályalkotás, szervezés, pénz és karhatalom fölötti rendelkezés jogát.”²⁹ Ebből a meghatározásból egyértelműen megmutatkozik, hogy Concha közigazgatás-tudományi szempontból közelítette meg a problémát, és elsősorban a helyi önkormányzatokra vonatkozó territoriális decentralizáció vonatkozását hangsúlyozta.

Párdányi Miklós szerint az autonómia a *decentralizáció*val szorosan összefüggő fogalom. A decentralizáció egy olyan helyzetet jelöl, amikor „az államélet körülményei, a történelmi fejlődés, az államtagok egyes közösségeinek öntudatában beálló hullámzások olyan helyzetet teremtenek, amely az államterület meghatározott részének önkormányzatához vezet, lehetővé teszi, hogy egy területrészt közössége részt vegyen az állami akarat végrehajtásában és egyben a saját belső ügyeiben az állami akarat határán belül önálló akarat-elhatározásokat létesítsen.”³⁰

Párdányi az autonómia több szintje között differenciált, így megkülönböztetett (1) „egyszerű helyközösségi” autonómiát, amely alatt lényegében a mai helyi önkormányzatokat értette, valamint (2) „részközösségi” autonómiát, amely értelmezésem szerint a mai kisebbségi önkormányzatokat takarja.³¹ Ezt a szintet szerinte már csak egy lépcsőfok választja el a föderatív törekvésektől, amelynek több hivatkozási pontja is ismert. Palacký 1848-49. évi tervezete, illetve Eduard Beneš 1908-ban publikált koncepciója az Osztrák-Magyar Monarchia szövetségi állammá történő átszervezését célozta, és az „egy politikai nemzet fikciója” ellen irányult;³² Jászi Oszkár Magyarország föderális átalakításának híveként a „nemzetiségi kérdés” demokratikus megoldását sürgette ebben a formában;³³ manapság pedig az európai integráció mélyülésének újabb stációját sürgető teoretikusok kedvelt érve az Európai Egyesült Államok megalapításának narratívájában.

E fogalmi sokféleség, terminológiai kavalkád ellenére néhány szerző egészen pontos autonómiafogalmat alkotott meg. A Gerencsér-Juhász szerzőpáros szerint az autonómia olyan kisebbségvédelmi intézmény, amely az egyes államokban az autonómiához tartozó embercsoport (faji, etnikai), nyelvcsoporthoz, vallási csoport, kulturális csoport vagy terület érdekeit hivatott védeni.³⁴ Győri Szabó klasszikus szemléletű definíciója szerint az autonómia egy adott államban a többségi nemzettől eltérő identitású csoport bizonyos fokú

²⁷ Jászi: *i. m.* (1912), 223.

²⁸ Uo.

²⁹ Concha Győző: *Politika. Második kötet. Közigazgatástan*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1905, 204.

³⁰ Párdányi Miklós: *Államgyiség és nemzetiségi kérdés a politika rendszerében*. Veritas Könyvkiadó, Budapest, 1944, 369.

³¹ Uo., 374-381.

³² Romsics Ignác: *Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása és a trianoni békeszerződés*. In *Rubicon*, 2010/4-5. szám, 9-11.

³³ Jászi Oszkár: *A Monarchia jövője. A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok*. Új Magyarország Részvénytársaság, Budapest, 1918.

³⁴ Gerencsér Balázs – Juhász Albin: *A kisebbségi autonómia. Működő modellek, magyar elképzelések*. Budapest, 2001, 17.

önkormányzása, amikor is a kisebbség a saját helyi ügyeit új állam létrehozása nélkül intézheti.³⁵

3. Az autonómia típusai

A fentiekben ismertetett, elmélettörténeti fókuszú áttekintés után röviden érdemes kitérnünk arra is, hogy milyen típusai vannak az autonómiának.

Gerencsér és Juhász tipológiája alapján a fajtáját tekintve beszélhetünk területi, illetve személyi autonómiáról, míg a terjedelme tekintetében kulturális, valamint politikai autonómiáról; keletkezését tekintve pedig konstituálhatja a belső (nemzeti) jog, illetve a nemzetközi jog is.³⁶

Győri Szabó felosztása szerint az autonómia főbb típusai az alábbiak:

- *Személyi elvű autonómia*: a nem összefüggő területen, szórványban élő kisebbségek számára biztosítja a saját kulturális intézmények és érdekképviseltek létrehozásának jogát;
- *Területi autonómia*: az összefüggő területen többségben lévő kisebbség számára nyitva álló lehetőség, amikor is a szóban forgó kisebbség önállóan irányíthatja az adott térség oktatási, kulturális, esetleg gazdasági, politikai életét;
- *Helyi közigazgatási autonómia*: a nemzetiség által „szigetszerűen” és többségben lakott településen valósulhat meg;
- *Tájegységi autonómia*: a nyugati-európai terminológiában a regionalizmus szinonimája, feltétele az állam decentralizációja és területi alapon szerveződő hatalommegosztása.³⁷

Megjegyzendő, hogy a vonatkozó nemzetközi egyezmények a területi autonómia jogát nem nevesítik a kisebbségvédelmi passzusok sorában. Az 1966-ban kelt *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* például a következőképpen rendelkezik: „Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbséghez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”³⁸ Emellett a kisebbségek fogalmát nemzetközi jogi norma a mai napig nem tartalmazza, tehát meglehetősen képlékeny talajon áll a nemzetközi kisebbségi jogviszony kérdése.

4. A trianoni békeszerződés következményeiről – röviden

A Magyarország, valamint a *Szövetséges és Társult Főhatalmak* között létrejött trianoni békeszerződés (1920. június 4.) majd egy évszázad múltán is parázs vitákat generál, egyrészt az anyaországi politika frontvonalába kerülve, másrészt az elcsatolt területeken tevékenykedő, nacionalista húrokat pengető politikusok „jóvoltából”. Erről a kérdésről nehéz, de egy

³⁵ Győri Szabó: *i. m.* (2006), 60.

³⁶ Gerencsér – Juhász: *i. m.* (2001), 18.

³⁷ Győri Szabó: *i. m.* (2006), 67.

³⁸ Bruhács József: *Nemzetközi jog II. Különös rész.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2010, 165.

emberöltőnyi idő elteltével nem lehetetlen *sine ira et studio* (harag és részrehajlás nélkül) értekezni. Mindenekelőtt azonban le kell szögezni néhány tényt.

A trianoni döntés helyes jogi terminológiája és minősítése a békeszerződés, *de facto* azonban nem helytelen békediktátumként definiálni, ahogyan azt például a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló 2010. évi XLV. törvény is tette.

A trianoni békeszerződés következményeiről nehéz távirati stílusban „tudósítani”. A magyarság „nemzeti nagylétének nagy temetőjét” jelentő³⁹ trianoni döntéstől datálható mintegy 3,5 millió magyar határon kívül rekedése, és új impérium alá kerülése. A Csehszlovákiának ítélt felvidéki és kárpátaljai területen 1 072 000 magyar, a Romániához csatolt erdélyi területen 1 664 000 magyar, míg a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került Délvidéken közel 426 000 magyar élt.⁴⁰

Csak ez a tény elegendő annak illusztrálására, hogy a Párizs-környéki békerendszerrel konstituált *status quo* nem bizonyult tartósnak. Foch marsall *bon mot*-ja szerint a békerendszert sokan csak húsz esztendőre kötött fegyverszünetnek tekintették.⁴¹ A magyar politikai élet szereplői, és a közhatalom formálói kezdettől Trianon-ellenes érzülettel rendelkeztek; ha úgy tetszik, a magyarságon eluralkodott a „*Querela Hungariae*” mentalitása.⁴² A két világháború közötti Horthy-rendszer politikáját Zeidler Miklós a következőképpen jellemezte: „a birtokféltés nyers és ősi reflexei a történelmi Magyarország (...) feldarabolásának idején (...) azonnal működésbe léptek, a »mindent vissza« és az »egy barázdát sem« jelszavaiban megfogalmazást nyertek, meghatározták a közhangulatot, sőt külpolitikai programot is generáltak.”⁴³ Jancsó Benedek plasztikus megfogalmazásában: „Trianon óta a magyar nemzeti politikának két sarkpontja van: a revízió és az idegen uralom alatt szenvedő magyar kisebbségek kérdése.”⁴⁴ Még az olyan mérsékeltbb, konzervatív karakterű folyóiratok is, mint a Bethlen István szerkesztőbizottsági elnök jegyezte *Magyar Szemle*, az „integrális revízió” mellett tették le a voksot, amely a már említett „mindent vissza” szellemiségét szofisztikáltabb formában képviselte.⁴⁵ A *Magyar Szemle* véletlenszerűen kiválasztott, 1927/2. számában például az említett Jancsó Benedek a „hazafias hazugság” Romániában érvényesülő rendszeréről értekezett.⁴⁶

A revíziós törekvések mellett azonban a mindenkor magyar kormányzat egy jól körülhatárolható magyarságpolitikát is képviselt: ez abból a maximából indult ki, hogy a magyarság területi integritása ugyan időlegesen elveszett, de kulturális egysége megmaradt, és azt minden rendelkezésre álló eszközzel fenn is kell tartani. Ennek érdekében igyekeztek az alább részletesebben is ismertetésre kerülő, kisebbségvédelmi tárgyú nemzetközi szerződéseket számon kérni, illetve folyamatosan napirenden tartani az illetékes nemzetközi fórumokon a magyar kisebbségek ügyét. Emellett pénzügyi segítséget is igyekeztek nyújtani a határon kívül rekedt magyar kisebbségeknek – még ha ez gyakran kazuisztikus pénzügyi manővereket is eredményezett.⁴⁷

³⁹ Utalás Kisfaludy Károly mohácsi tragédiájáról írott soraira (*Mohács*).

⁴⁰ Jeszenszky Géza: *Trianon: Az önrendelkezési elv megcsúfolása*. In *Rubicon*, 2005/6. szám, 5.

⁴¹ Gray, Colin S.: *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. Taylor & Francis e-Library, 2007, 99.

⁴² Utalás Móríz Zsigmond 1920-ban írt *Kesergő* című versére. Forrás: *Jaj, hol a múltunk? A Trianon-jelenség*. Helikon Kiadó, Budapest, 2005, 30-31.

⁴³ Zeidler Miklós (szerk.): *Trianon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 9.

⁴⁴ Idézi: Steier Lajos: *Felsőmagyarország és a revízió*. Erdélyi Férfiak Egyesülete, Budapest, 1933, 5.

⁴⁵ Caples, Matthew: *Pax Hungarica. Otlík László Új Hungária-koncepciója*. In *Rubicon*, 2005/6. szám, 15-18.

⁴⁶ Jancsó Benedek: *A „hazafias hazugság” rendszere Romániában*. In *Magyar Szemle*, I. kötet, 2. szám (1927), 178-182.

⁴⁷ Simon Attila: *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2010, 54.

Ami a külpolitikai orientációt illeti: az 1927. évi olasz-magyar barátsági szerződés⁴⁸ a magyar külpolitikai realitásokat a kisantant szorításából következő izoláció határozta meg. Lord Rothermere-nek a Daily Mailben megjelent cikkét⁴⁹ követően pedig egyre hangosabbá kezdett válni az irredenta propaganda. A nemzetközi konstelláció is „kedvezett” a revíziós törekvéseknek: Hitler nyíltan szegte meg a Németországra testált kötelezettségeket, és a gyakorlatban is egyre inkább teret kezdett nyerni a „barát-ellenség” reláció.

5. A felvidéki magyarság a csehszlovák impérium alatt

A kor anyaországi atmoszférájának tömör vázolását követően ki kell térnünk a felvidéki és kárpátaljai magyarság első Csehszlovák Köztársaság idején fennálló helyzetére. Abban a legtöbb forrás egyetért, hogy a kisebbségi sorba került magyarság sem a szlovák, sem a kárpátaljai tartományban⁵⁰ nem élvezett kiváltságos helyzetet – dacára annak, hogy a Szövetséges és Társult Főhatalmak (tehát az antant képviselői) Csehszlovákiával is ún. kisebbségi szerződést kötöttek.⁵¹ Ez a szerződés kötelezte a csehszlovák államot arra, hogy a kisebbségvédelmi rendelkezéseket „alaptörvényként” ismerje el, garantálja „az élet és a szabadság teljes védelmét”, illetve a vallásgyakorlás szabadságát a „közrend és a jó erkölcs határai között”, születési, nemi, faji, nyelvi vagy vallási különbségre tekintet nélkül.⁵² Emellett a „forradalmi interregnumot” követően 1920 februárjában elfogadott csehszlovák alkotmány elvekben egy liberális demokrácia alapjait rakta le, a „köztársaság valamennyi polgára számára” deklarálva a jogi, törvény előtti, illetve faji-, nyelvi-, és vallási egyenlőséget.⁵³ Az a momentum azonban mindenképpen árnyat vetett a jogegyenlőségi klauzulára, hogy azt az érintett kisebbségek véleményének teljes ignorálása mellett iktatták be azt az alaptörvénybe.⁵⁴

A csehszlovák fél emellett rendre megszegte az általa vállalt kötelezettségeket: már az első Csehszlovák Köztársaság fennállása alatt is több százezer magyar kényszerült arra, hogy elhagyja ősi területét; több tízezer magyar egyáltalában nem kapott állampolgárságot, és közel kétszáz, korábban többségében magyarok lakta településen indult rohamos fogyatkozásnak a magyarság lélekszáma.⁵⁵ Az 1920. évi békeszerződés 250. cikke alapján felállított vegyes döntőbíróóság csehszlovák és magyar küldöttei az ún. *Pázmány Péter Tudományegyetem-ügyben* megállapították, hogy az egyetem vagyonának Csehszlovákia általi elvétele ellentétes volt a békeszerződésben foglaltakkal.⁵⁶ A magyar anyanyelvűek ellen indított nyelvi „intervenció” mellett a „szlovakizáció” az egyházakat és az iskolákat is utolérte: felszámolták a rozsnyói és a lévai gimnáziumot, az eperjesi jogakadémiát, valamint a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemet is. Emellett megszüntették a magyar teológusképzést is.⁵⁷ Az egységes

⁴⁸ Réti György: *Budapest – Róma – Berlin árnyékában. Magyar-olasz diplomáciai kapcsolatok 1932-1940.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 1998, 17.

⁴⁹ Harmsworth, Harold Sidney (Viscount Rothermere): *Hungary's Place in the Sun. Safety for Central Europe, in My campaign for Hungary.* Eyre and Spottiswoode, London, 1939, 60-68.

⁵⁰ Simon: *i. m.* (2010), 8.

⁵¹ Ajtay Gábor: *A kisebbségek nemzetközi jogvédelme.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1931, 5.

⁵² Bruhács: *i. m.* (2010), 160.

⁵³ Popély Gyula: *Ellenszélben. A felvidéki magyar kisebbség első éve a Csehszlovák Köztársaságban. (1918-1925).* Pozsony, Kalligram, 1995, 63.

⁵⁴ Simon: *i. m.* (2008), 59.

⁵⁵ Györi Szabó: *i. m.* (2006), 352.

⁵⁶ Rác Kálmán: *Esztergomi érsekség kontra csehszlovák állam – egyházi birtokper a hágai bíróság előtt. I. rész.* In Fórum Társadalomtudományi Szemle, 6. évfolyam, 3. szám (2004), 35-51.

⁵⁷ Lintner Anita: *Fejezetek a kétnyelvűségről a két háború közti Csehszlovákiában (Különös tekintettel Somorja nyelvi helyzetére).* Doktori disszertáció. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2008, 16-17.

magyar területek az etnikai „szőnyegbombázás” áldozatául estek: a földreform alkalmával elkobzott magyar földbirtokok tekintetében kezdetét vette a cseh és szlovák nemzetiségű lakosság betelepítése, illetve a cseh-szlovák faluhálózat kialakítása. Emellett egy 1923. évi közigazgatási reform nyomán észak-dél struktúrájú megyei infrastruktúrát alakítottak ki, hogy a magyarság minél kevesebb megyében alkothasson többséget.⁵⁸

Az új közhatalom ráadásul saját legitimitációjának biztosítására hozzalátott a Magyar Királyság történelmi eseményeinek és személyiségeinek „kisajátításához”: a szlovák történészek lemondtak a közös magyar-szlovák örökség hangsúlyozásáról, ehelyett „ebből a múltból olyan közös szeleteket emelt ki, melyek a szlovákság különállását hangsúlyozzák: ilyen a Nagymorva Birodalom vagy Csák Máté uralma.”⁵⁹ Emellett megfosztották a magyarságot nemzeti ünnepeiktől (március 15-e, augusztus 20-a), viszont kötelezővé tették a Tomáš Garrigue Masaryk „alapító atya” születésnapjának megünneplését.⁶⁰

A kisebbségbe rekedt felvidéki magyarság eleinte átmenetinek tekintette a csehszlovák impériumot, magát pedig „nemzettöredéknek”. Ezt bizonyítja az a momentum is, hogy a magyar köztisztviselők nagy része nem volt hajlandó az állami hűségeskü letételére; emiatt több ezer közszolgát bocsátottak el.⁶¹ Idővel azonban kénytelenek voltak beletörődni helyzetükbe. Ahogy Szvatkó Pál 1932-ben kelt írásában fogalmazott: „senki sem ütközhetik meg azon, ha a szlovenszkói magyarság, mely bévül változatlanul jó magyar, hozzáidomul az alaposan megváltozott élethez. Nyilvánvaló, hogy éppen azért változik és alkalmazkodik, mert nemzeti életösztone hajtja, mert magyar akar maradni, mert vitalizmusa leleményessé teszi, s tudja, ha csökönys, belepusztul. (...) Ezópus meséje jut eszembe a szélviharról, amely tölgyeket tör ketté, de nem bír a hajlékony náddal. S a tölgyek hagyján. De tölgyek vagyunk mi? Legfeljebb gyenge nádszálak. (...) Ilyen körülmények között mi marad más hátra: kényszerűségből az okosság útját választjuk, s lemondunk a hősi pózokról, az »itt a mellem, ide lőjetez « allűrökről. Erőnk nincs, megpróbáljuk ésszel.”⁶²

A magyarság általános lélektani állapotát tükrözi egy másik, talán biztonsági okokból anonimitásba burkolózó kassai zszurnaliszta írása is. A *mi sorsunk* címmel a *Kassai Napló*ban megjelent publicisztika szerint fájdalmas és elátkozott szóvá vált a „kisebbség”. „Nem meghatározás, hanem ítélet. Meghatározásnak, nemzetközi jogi fogalomnak csak szánták talán kényszerűségből, mikor arról volt szó, hogy az emberiséget történelmileg kétfelé válasszák akkor, mikor új világréndet állítottak fel, külön a győzőkét, külön a legyőzötteknek. (...) Ez a szó az új világháború álarca, több százmillióból álló népek igaztalan megbélyegzője, a vágyva-vágyott béke és termelő élet legsötétebb ellensége, az új generációkat anyjuk méhében megkisebbitésre predesztináló sötét fogalom. (...) A valóságban mit jelent e szó? Örök benuást. Akárki vagyok, akárhová megyek, akármilyen anyagi vagy szellemi felkészültséggel rendelkezem: mindenütt csak kisebbség vagyok; az nem volna baj, a tragédia ott kezdődik, hogy minden tekintetben annak is érzem magamat.”⁶³

Borsody István szerint a csehszlovák uralom húsz esztendeje alatt a felvidéki magyarság „demokratizálódási hullámon” esett át. „Megváltoztak társadalmi ideáljai, az új ideál: a dolgos, társadalmilag szervezett ember, aki egymást megbecsüli, születés, származás, foglalkozás miatti emberi megaláztatást el nem visel, megveti a szolgálalkúséget, az úr és a szolga megalázó viszonyát, szociális felelősségérzete és öntudata a magyar társadalmi reformok egész sorát látja szükségesnek. Emberi tekintetben tehát (...) tisztább és emelkedettebb a kisebbségi sors

⁵⁸ Győri Szabó: *i. m.* (2006), 352-353.

⁵⁹ Klínyecz Barbara: *A csehszlovákiai magyarság, 1918-1938*. In *International Relations Quarterly*, Vol. 2. No. 2. (Summer 2011), 1.

⁶⁰ Uo., 3.

⁶¹ Lintner: *i. m.* (2008), 16-17.

⁶² Szvatkó Pál: *Bata-cipős magyar ifjúság*. Magyar Írás (Kassa). I. évfolyam 1. szám (1932), 14-22.

⁶³ A *Kassai Napló* vezércikke. XLI. Évfolyam, 159. szám, (1925), 1.

tisztítótűzén keresztülment csehszlovákiai magyar, mint az átlag magyarországi.”⁶⁴ E megállapításokkal talán a közelgő revízióval szembeni elvárásait kívánta demonstrálni, azonban Klinyecz megállapítása szerint a felvidéki magyarság csehszlovák impériummal szembeni ellenérzése a húsz év során egyáltalán nem változott. Ebben kiemelkedő szerepet játszott a mindenkor budapesti kormány politikája is, amely nem mondott le a felvidéki magyarságról, sőt, látens vagy nyílt eszközökkel azt a tudatot próbálta beléjük plántálni, hogy renegátoknak tekinti azokat, akik „lepaktálnak” a csehszlovák kormánnyal.⁶⁵

Ha röviden össze szeretnénk foglalni a felvidéki magyarság első Csehszlovák Köztársasággal szembeni attitűdjét, akkor azt mondhatjuk, hogy azt egyfajta Janus-arcúság és ambivalencia jellemezte. Egyfelől igyekeztek jó polgároknak bizonyulni: lelkiismeretesen adóztak, jó katonái voltak a csehszlovák hadseregnek, és betartották a törvényeket, másfelől azonban nem tudtak azonosulni a trianoni békeszerződés után előáll új *status quo*-val, a kisebbségi léttel, és a csehszlovák „nemzetállam” dogmájával sem.⁶⁶ Ez azonban – amint látni fogjuk – nem vezetett el a területi revízió messianisztikus sürgetéséhez, és még a Csehszlovák Köztársaság halálos ágyánál is csak annyira igyekeztek szorítkozni, hogy bártortalanul álljanak a szlovákság és a szudétanémetek által sürgetett autonómiatörekvések mellé.

6. Szlovák és magyar autonómiatörekvések az első Csehszlovák Köztársaságban

6. 1. Szlovák autonómiatörekvések

1938-ban „baljós árnyak” vetültek az első Csehszlovák Köztársaság húsz éves jubileumának ünnepségeire: a hitleri expanziós gépezet megállíthatatlannak tűnt Európában, a Német Birodalom vezére pedig egy sajátos hazardjáték során igyekezett a versailles-i békerendszer által lefektetett európai hatalmi konstellációt szétzúzni. A csehszlovák impériumot azonban nem csak a „barát-ellenség” reláció gyakorlatba történő egyre intenzívebb átültetése fenyegette, hiszen ekkor törtek felszínre a „csehszlovákizmus” potentátjai által 1918 óta elkendőzött problémakolosszusok is.⁶⁷ A müncheni egyezmény nyomán előálló első bécsi döntés területi kiigazításaival egyik fél sem volt maradéktalanul elégedett. A „mindent vissza” mottóján nevelkedett honi szélsőjobboldal, de a mérsékelt konzervatív politikusok egy része is elégedetlen maradt, és elsősorban Kárpátalja visszaszerzésének elmulasztását róttta az Imrédy vezette magyar kormány szemére,⁶⁸ míg a tisói szlovák kommunikáció kijelentette, hogy „*a szlovák nemzettel szemben hatalmas igazságtalanságot követtek el*”,⁶⁹ és a „rabságba került testvérek” felszabadításának igényét hangoztatta egészen a második világháború végéig. A mai szlovák történetírás azonban egyre inkább akként gondol az 1938. évi eseményekre, mint a szlovák autonomizmus győzelmére, és a prágai centralizmussal folytatott húsz esztendő küzdelem betetőzésére.⁷⁰

⁶⁴ Borsody István: (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában*. Az Ország Útja, Budapest, 1938, 211-219.

⁶⁵ Klinyecz: *i. m.* (2011), 2.

⁶⁶ Simon: *i. m.* (2010), 67.

⁶⁷ Uo., 7.

⁶⁸ Ormos Mária: *Revíziós politika és a külpolitika revíziója. Az első bécsi döntés. 1938*. In *Rubicon*, 1998/8. szám, 27.

⁶⁹ Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés megítélése a szlovák és magyar történeti irodalomban*. In Pásztor Cecília (szerk.): „...Ahol a határ elválaszt”: *Trianon és következményei a Kárpát-medencében*. Balassagyarmat – Várpalota, Szindbád Kht., 2002, 250.

⁷⁰ Simon: *i. m.* (2010), 8.

Csehszlovákia megalapítása eleve a cseh nemzeti erők koreográfiája alapján történt, és abba nem csak a szudétanémet, illetve a magyar kisebbségnek nem volt érdemi beleszólása, de a szlovák szándékokat sem kifejezetten hallgatta meg Beneš és köre. A kormányzat a csehszlovák „nemzetállam” ideájának axiomatikus rögeszméjére épült: a prágai politikai elit mindvégig rigorózus módon ragaszkodott a nemzetegység ideáljához. Masaryk és Beneš homogenizációs elképzeléseivel szemben ráadásul nem volt más alternatíva: az ellenzéki szlovák autonomisták kormányzati pozícióba kerülése szétzúzta volna a csehszlovák államot. Ezért a prágai politikai kurzus húsz esztendőn át a hatalom koncentrációját preferálta, ami szükségszerűen az alkotmányban rögzített demokratikus alapelvek deformálódásához vezetett. Mindez jogszabályi formát is öltött: az ellenzéki (kisebbségi) pártok feletti állami gyámkodás normatív feltételeit az 50/1923. számú törvény alapozta meg.⁷¹

A prágai kormány megközelítése szerint a nemzetiségi jogok *de facto* érvényesülésének feltétele a nemzetiségek „feltétel nélküli lojalitása” volt a fennálló államhatalom iránt,⁷² tehát imperatív módon igyekeztek megteremteni a hatalomnak való engedelmeskedést, és a jogok gyakorlását ettől tették függővé. Így elmondható, hogy alapvetően a nemzetiségű célokat szolgáló önkormányzatiság felszámolására törekedtek, és ezt a szlováksággal szemben legalább oly mértékben érvényre is juttatták, mint a magyarság vagy a szudétanémetek vonatkozásában. A szlovákok többsége egyébként elfogadta a csehszlovák állam realitását, de nem tudott azonosulni a csehszlovák politikai nemzet eszméjével.⁷³

Az „alapító atyák” harmóniája már eleve nem volt zavartalan, aminek alapvető oka az volt, hogy Beneš francia orientációjú külpolitikát kívánt megvalósítani, míg a szlovák diplomata és csillagász, Milan Rastislav Štefánik Olaszországra kívánt támaszkodni.⁷⁴ Emellett a csehszlovák viszonyra a fentiekben részletezett dogmatikus cseh nemzetfelfogás is rányomta a bélyegét.

A csehszlovák államon belül a szlovák autonómiakövetelések fundamentumát az 1918. május 30-án Masaryk kézjegyével ellátott ún. *Pittsburgh-i memorandum* jelentette. Ebben a dokumentumban rögzítette a későbbi csehszlovák államfő, illetve a Csehszlovák Nemzeti Tanács, valamint az amerikai szlovákság képviselői, hogy a szabad Csehország és a „szabad Szlovákia” közös államot hoznak létre, ám Szlovákiában biztosítani fogják az önálló politikai vezetést, a szlovák nyelvű és irányítású, különálló iskolákat, bíróságokat, illetve egyéb állami intézményeket, sőt, még önálló parlament alakításának jogára is ígéretet kaptak.⁷⁵

Államfőként azonban Masaryk élesen elhatárolódott a memorandumtól, az alkotmány pedig a Csehszlovák Köztársaságot centralizált nemzetállami entitásként határozta meg, hangsúlyozván a csehszlovák „nemzet” egységét. A szlovák „önállóságot” végül csak a Vavro Šrobár vezette önálló szlovák minisztérium léte fémjelezte, ám a pozsonyi székhelyű tárca mindössze a prágai központi kormány „kihelyezett tagozataként” funkcionált.⁷⁶

Az alkotmányos rangra emelt centralizációs akarattal szemben már relatíve korán kezdtek feszegetni az autonómia kérdését olyan szlovák politikusok, mint Andrej Hlinka, Ferdinand Juriga vagy Florián Tománek: népgyűléseket és tüntetéseket szerveztek ennek érdekében többek között Kassán, Zólyomban, Komáromban, Rózsahegyén és Zsolnán is. Az autonómia egyik élharcosa a Hlinka vezette *Szlovák Néppárt (HSL'S)* volt, amelyet egyes források szerint

⁷¹ Simon: *i. m.* (2010), 60.

⁷² Uo., 63.

⁷³ Uo., 75.

⁷⁴ Gulyás László: *A magyar-szlovák határ kérdése a versailles-i békekonferencián. (1. rész). A csehszlovák területi igények bejelentése*, In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, VIII. évfolyam, 2. szám (2006), 118-119.

⁷⁵ Janek István: *Szlovák – magyar kapcsolatok, 1939-1944.* (Doktori disszertáció). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2009, 10.

⁷⁶ Lintner: *i. m.* (2008), 10.

még a magyar királyi kormány is finanszírozott – hiszen Budapestnek elemi érdeke volt, hogy törekvéseinek esetleg megnyerje az autonomista szlovák mozgalmat.⁷⁷

Pöstyén már 1921. április 18-án tanácskozást tartott az *Országos Keresztényszocialista Párt* (OKP) tanácsa, illetve az arra meghívott magyar, szlovák és német vezetőségi tagok. Az egyeztetés témája a „szlovákiai” autonómia kérdése, illetve az ellenzéki pártok lehetséges együttműködése volt.⁷⁸ Megállapodásra végül nem került sor, de Hlinka és pártja pár hónappal később tovább aktivizálta magát: 1921 júniusában Zsolnán népgyűlést tartottak, ahol több követelés mellett szerepelt az ifjúság huszita szellemben történő nevelésének elítélése, a cseh sajtó szlovák irodalmi önállósággal szembeni offenzívájának megszüntetése, a földreform revideálása, illetve a Szlovák Néppárt autonómia melletti nyílt elköteleződése.⁷⁹

A kor atmoszférájára jellemző, hogy a Kassai Napló 1925.július 17-i számában *Autonóm Szlovenszko nélkül nem életképes a köztársaság* címmel jelent meg egy tudósítás a szlovák nemzeti párt turócszentmártoni lapjában publikált autonómia-párti cikkről. „Szlovenszkrét a köztársaság részére csak az autonómia révén lehet megmenteni. A két testvérnemzet (t. i. a cseh és a szlovák – P.A.) közötti belvillongás csak az autonómián keresztül vezet a konszolidációhoz. Egészséges Szlovenszko nélkül nincs életképes köztársaság!”⁸⁰ Az ilyen, és még ennél markánsabb megnyilvánulások mindennaposak voltak az első Csehszlovák Köztársaság történetében.

Végül a prágai kormányzat az autonómiatörekvések csitítása érdekében 1927-ben kormányzati pozícióba emelte a Szlovák Néppártot, és 1927 júliusában törvényt fogadott el, amelynek hatályosulását követően megszűnt a fentebb már említett „teljhatalmú szlovák minisztérium”, és tartományi rendszert vezettek be négy területtel: Csehországgal, Morvaország-Sziléziával, Szlovenszkoval és Kárpátaljával. Ebben a konstrukcióban minden tartományi hivatal élén egy ún. tartományi elnök állt; ők azonban nem választás útján kerültek a posztjukra, hanem Prágából nevezték ki őket, ráadásul alá-fölérendeltségi helyzetben álltak a központi belügyminisztériummal.⁸¹ A kedélyeket ráadásul tovább fokozta, hogy Pozsony és Kassa kivételével 35 felvidéki város autonómiáját törölték el, és degradálták őket egyszerű nagyközségekké.⁸²

A Szlovák Néppárt reputációját azonban a húszas évtized végén jelentősen megtépázta a nagy port kavaró ún. Tuka-per. A későbbiekben, a nemzetiszocialista garnitúra fennállása idején vezető posztot betöltő Tuka ellen azért indítottak eljárást, mert a politikus egy 1928 januárjában megjelent cikkben azt állította, hogy a csehszlovák államjogi berendezkedést felül kell vizsgálni, lévén, hogy a Csehszlovák Köztársaság megalapítását elhatározó 1918. évi turócszentmártoni deklaráció titkos záradéka szerint a szlovákok tíz esztendő elteltével népszavazást kezdeményezhetnek a Csehszlovák Köztársaságból történő kiválásról. Amennyiben ez mégsem történne meg, *vacuum iuris*, azaz jogi vákuum alakulna ki. A cikk nyomán indult bűnvádi eljárásban Tukát bűnösnek találták a hazaárulás vádjában, és tizenöt évi börtönbüntetésre ítélték.⁸³

Hlinka azonban nem adta fel a küzdelmet, és a harmincas évek folyamán is folyamatos autonómiatervezetekkel „bombázta” a prágai törvényhozást. Az autonómia reális közelségbe

⁷⁷ Angyal Béla: *A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között*. In *Regio Kisebbségi Szemle*, 2000/3. szám, 133-178.

⁷⁸ Angyal Béla (szerk.): *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez, 1919-1936*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Liliium Aurum Könyvkiadó, Somorja – Dunaszerdahely, 2004, 188-193.

⁷⁹ Gulyás László: *Az első Csehszlovák Köztársaság és a szlovákkérdés*. In *Nagy Magyarország*, I. évfolyam, 3. szám (2009), 29.

⁸⁰ Kassai Napló, 1925. július 17., 3.

⁸¹ Lintner: *i. m.* (2008), 13.

⁸² Gulyás: *i. m.* (2009), 31.

⁸³ Veres Tímea: *A Tuka-per közvetlen előzményei a szlovák és cseh sajtóban*. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 6. évfolyam, 1. szám (2004), 149-154.

azonban csak 1935-öt követően kerülhetett, amikor is Milan Hodža szlovák származású politikus került a kormányfői bársonyszékbe. Hodža alapvetően az önálló szlovák nemzet politikájának talaján állt, de mivel nem szeretett volna nyíltan konfrontálódni a csehekkel, a politikai autonómia helyett inkább a szlovák közigazgatási autonómia és a szlovákság államéletbe történő nagyobb bevonásának szükségességét hangsúlyozta.⁸⁴

A hitleri expanziós vágyak mind nyíltabb hangoztatása miatt satuba kerülő csehszlovák állam helyzete 1938 nyarán rohamos romlásnak indult. A szlovák politikusok ekkor már új koncepciókat dolgoztak ki: arra az alternatív helyzetre kerestek megoldást, ha a csehszlovák állam esetleg szétesne, vagy megszállás alá kerülne. A szomszédos országokkal történő integrációt autonómia, föderáció vagy unió révén képzelték el, ennek azonban meglehetősen csekély volt a tényleges nagyhatalmi támogatottsága. Josef Tiso ennek ellenére intenzív tárgyalásokba kezdett Magyarországgal is: a Budapesten 1938 májusában megrendezett XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszuson történő részvételét követően tárgyalásba kezdett Kánya Kálmán külügyminiszterrel egy esetleges betagozódás feltételeiről. Az egyeztetések egészen szeptember végéig folytatódtak, végül azonban ismert okokból nem eredményeztek tényleges megállapodást.⁸⁵

A Szlovák Néppárt radikálisabb szárnya ezzel párhuzamosan már a csehekkel történő nyílt szakítást preferálta. Végül az 1938. október 5-e és 6-a között tartott zsolnai gyűlésen került sor az elkerülhetetlennek tűnő kenyértörésre: a Hlinka pártja által kidolgozott legújabb autonómiatervezetet mind a szlovák pártok, mind a hitleri harapófogó veszélyében élő prágai törvényhozás akceptálta. Ekként megalakult a *Slovenská krajina*, azaz Szlovákország, az autonóm kormány élére pedig Tiso került.⁸⁶ Beneš még aznap lemondott, és ekkorra már a magyarság is aktivizálta magát: Esterházy János és Jaross Andor az *Egyesült Magyar Párt* képviselőjében a pozsonyi rádióban a Felvidék magyarlakta területeinek azonnali visszacsatolása mellett foglalt állást.⁸⁷ Október 8-án Kárpátalja is kikiáltotta az autonómiát, amelyet november 20-án a csehszlovák állam kénytelen volt elfogadni. A kocka innentől el volt vetve.

6. 2. Magyar autonómiatörekvések

Győri Szabó mutatott rá, hogy 1920 és 1938 között elsősorban a szlovákság lépett fel autonómiatörekvésekkel, és a felvidéki magyarság prominensei legfeljebb e törekvések mellett foglaltak állást, remélvén, hogy az autonóm Szlovákia cserébe majd elismeri a hasonló magyar törekvéseket.⁸⁸ A fentebb vázolt csehszlovák centralizációs törekvések mellett ebben szerepet játszhatott az is, hogy a hatóságok „állambiztonsági szempontból” fokozott figyelmet fordítottak a magyar nemzetiségű értelmiségiek megfigyelésére.⁸⁹

A felvidéki magyarságot ebben a periódusban nem igazán ütötte meg a magyarországi irredenta propaganda szele, amiben az játszhatta a legfőbb szerepet, hogy a meglehetősen rossz pozíciói ellenére sem élt teljes „fenyegetettség-pszichózisban”. A csehszlovák „emberarcú nacionalizmustól”⁹⁰ kirívó negatívumai ellenére sem vitatható el, hogy a kisebbségi művelődés

⁸⁴ Simon: *i. m.* (2010), 75.

⁸⁵ Janek István: *Egy fasiszta bábállam, Szlovákia 1938-1945*. In *Rubicon*, 2008/4. szám. 9.

⁸⁶ Janek István: *A szlovák-magyar „kis háború” története és eseményei 1939 márciusában*. In Ormos Mária – Harsányi Iván (szerk.): *Kutatási füzetek X*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2004, 36.

⁸⁷ *A Függetlenség évkönyve*. Kiadja a „Függetlenség” politikai napilap. Budapest, 1939, 116.

⁸⁸ Győri Szabó: *i. m.* (2006), 356.

⁸⁹ Simon: *i. m.* (2010), 66.

⁹⁰ Simon: *i. m.* (2010), 67.

terrénumában többnyire az „élni és élni hagyni” elvét érvényesítette. Emellett a falusi magyar „életér” érintetlenül hagyása, és a kisvárosi magyar polgárság ereje – lásd Márai Sándor műveit – egy alternatív magyar világot, egy darabka „rég Magyarországot” jelentett a csehszlovák államhatalom valóságával szemben.⁹¹ Még a felvidéki magyar elit sem rendelkezett kiforrott elképzelésekkel egy esetleges impériumváltás forgatókönyvéről, a felvidéki magyar társadalom pedig Iustitia kegyeinek újbóli elnyeréséig fő stratégiájaként a „kivárást” választotta, persze nem titkoltan a magyar többségű területekre korlátozódó etnikai revízió elvi pártfogolása mellett.⁹² Ettől függetlenül persze a mindennapok realitásában prioritásként jelentkezett az önszerveződés igénye és feladatai.

A „szlovenszkói” magyarság „kényszerközössége” tehát a húsz esztendő alatt nem vett windscheidi fordulatot,⁹³ és nem vált igazi „akarati közösséggé”.⁹⁴ Szvatkó szerint a két világégés között a felvidéki magyarság körében Budapest által is felkaroltan az „öslakos” koncepció érvényesült, aminek következtében a felvidéki magyar pártok, valamint az autonómiára törekvő szlovák nemzeti pártok között feszülő ellentét antagonisztikusnak, áthidalhatatlannak bizonyult. Olyasmí lehetett ez az ellentét, mint a Leo Frobenius német származású Afrika-kutató által megfigyelt etióp-hamita konfliktus: a két közösség teljesen eltérő életfelfogást vallott, ezért egymással konkuráló kultúrákat alakított ki.⁹⁵ Szvatkó szerint ez az alapvető érdekellentét vezetett a felvidéki magyar autonómiatörekvések gyengeségéhez is. „A területileg tagolatlan, szerkezetileg végiggondolatlan, funkcionálisan tisztázatlan kisebbségi autonómia-elképzelés nem csak sikerre nem számíthatott, de érdemi politikai és népi támogatottsága sem alakulhatott ki.”⁹⁶

Ezt az űrt próbálta meg betölteni Szvatkó Pál, aki *Új Szellem* című folyóiratában nem kisebb célt tűzött ki maga elé, mint a kisebbségi élet megjavítását, ezen belül is célzottan a nemzeti közösség átalakítását, átnevelését, teherbíróvá tételét.⁹⁷ Szintén az ő „találmánya” volt a „svájci példa” felvidéki transzformációjának sürgetése. Ez a megoldás a fennálló határok megváltoztatása nélkül, kvázi autonómia segítségével kívánta optimálisan rendezni a felvidéki magyarság megoldatlan helyzetét.⁹⁸ Szvatkó több cikkében is szorgalmazta a felvidéki magyarság életének „kantonális átszervezését”, az a svájci kantonrendszer struktúrájának átvételét. „Három magyar kanton. Svájci lét, sorsunk szerény keretű, de mégis önálló átrendezése, autonóm gazdálkodás szellemi és anyagi javainkkal a ránk nehezedő nyomás veszedelme nélkül – ez programunk. Ez a cél, amiért saját erőnkkel harcolhatunk, s nincs szükség világösszeomlásokra, hogy elérjük. Nincs szükség az ideológiák élet-halál harcára sem, csupán a kis népek jól bevált nyugat-európai stílusának átélésére” – összegezte *ars poeticáját*.⁹⁹ *Érsekújvári utópia* című esszéje szerint az „új nemzedék” által gyakorolt nemzeti szolidaritás és gazdasági öncélúság elvezethet a „magyar népi formához”, amely független mind Prágától, mind Budapesttől és a felvidéki magyar kisebbség önellátó tevékenységén alapul, melynek gazdasági alapjait a paprika, a dohány, illetve a barack termelése és feldolgozása

⁹¹ Simon: *i. m.* (2010), 68.

⁹² Szarka László: „Nádi élet”, „eltűnt gondolatok”. *Szlovákiai magyar önértelmezések az első bécsi döntés idején*. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2007/3. szám, 60.

⁹³ Bernhard Windscheid akarati elmélete szerint egy jogosultság érvényesítése a jogosított akaratának függvénye, így a jogok az egyéni önkifejezést szolgálják. Ld. Windscheid, Bernard: *Lehrbuch des Pandektenrechts*. Frankfurt, Rütten und Loenig, 1906. Idézi: Takács Péter: *Emberi jogok*. In Szabó Miklós (szerk.): *Jogbölcséleti előadások*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1998, 238.

⁹⁴ Szarka: *i. m.* (2007), 52.

⁹⁵ Huggan, Graham: *The Postcolonial Exotic. Marketing the Margins*. Taylor & Francis e-Library, 2003, 44.

⁹⁶ Gogolák Lajos: *A csehszlovákiai autonomista mozgalmak háttere*. In *Kisebbségvédelem*, 1938/2-3. szám, 12-27.

⁹⁷ Ld. Szvatkó Pál: *Új Szellem Szlovenszkó*. In *Hitel*, 1937/2 szám, 114-122.

⁹⁸ Ahn, Thomas von: „*Új Szellem Szlovenszkón*.” *Betekintések Szvatkó Pál csehszlovákiai magyar „kulturpolitikai” szemléjébe (1937-1938)*. In *Pro Minoritate*, 2009 tél, 75.

⁹⁹ Uo., 76.

szolgáltató.¹⁰⁰ Nem lehet nem észrevenni a hasonlóságot Fichte „zárt célú kereskedőállamával” (*Der geschlossene Handelsstaat*, 1800) ahol is egy érdekes tervgazdaság, egyfajta „államilag elrendelt kézműves-szocializmus” érvényesült volna.¹⁰¹

Ami a gyakorlati tevékenységet illeti, fentebb már utaltam az Országos Keresztényszocialista Párt 1921. évi, sikertelennek bizonyult póstyéni tanácskozására. Ugyanez a párt még 1930-ban is napirendjén tartotta az autonómia érdekében történő, nemzetiségek között megvalósítandó összefogás ügyét. A *Prágai Magyar Hírlap* ugyanis 1930 októberében arról számolt be, hogy az OKP, a *Magyar Nemzeti Párt* és a *Zipser Deutsche Partei* vezetősége közös értekezletet tartott Losoncon, ahol elfogadták a jövőre vonatkozó együttműködésük irányelveit is. Arról is határoztak, hogy megkísérlik bevonni az együttműködésbe a Hlinka-féle Szlovák Néppártot is, ha pedig mindez nem sikerülne, megkezdik az „egész őslakosság egységes szervezését a szlovenszkoói kulturális és gazdasági önvédelem céljaira”.¹⁰² „Ugyanez alkalommal elhatározta a közös értekezlet, hogy eddigi politikai tevékenységük realizálása céljából és az erőteljes és egységes politikai irány érdekében közös közjogi programot dolgoz ki, melynek legfontosabb feladata konkrét alakban juttatni kifejezésre Szlovenszko és Ruszinszko autonómiája kérdésében való álláspontját és a közjogi politikai kérdésekben való irányvonalak megállapítását”- számolt be a lap.¹⁰³

A konkrétabb politikai aktivitás azonban magyar részről is csak Hodža miniszterelnöksége idején kezdett realizálódni. 1936 őszén két magyar memorandum is érkezett a prágai kormányhoz: az egyiket a kormány iránt lojális, ún. aktivista képviselők nyújtották be, és – hangsúlyozván, hogy követeléseiket a centralizáció keretek között kérik megoldani – a magyar kisebbség megoldatlan problémái közül az állampolgársági kérdés rendezetlenségére, a nyelvrendelet hibáinak kiküszöbölésére és a magyar nyelvű oktatás területén elszenvedett sérelmek orvoslására fókuszáltak.¹⁰⁴ A másik, *Egyesült Magyar Párt* (EMP)¹⁰⁵ által előterjesztett memorandum már a hatályos törvényi keretek felülvizsgálatát célozta. Hodža az aktivisták követeléseit tette magáévá.

A *Szlovák Nemzeti Párt*, a *Szudétanémet Párt*, illetve az EMP képviselői között 1938 elején meginduló tárgyalások nyomán a prágai kormányzat számára már féléo volt, hogy egy „autonomista blokk” fog kialakulni. Megállapodás ekkor sem született, legfeljebb a sajtó számára készült kommunikék hangsúlyozták a kooperáció fontosságát.¹⁰⁶ Esterházy Budapestre küldött „távirata” azonban kétségtelenné tette, hogy a sokak által csak Hlinka potenciális utódjaként emlegetett Karol Sidor szlovák politikust ő maga vette rá, hogy a szlovák néppártban „fokozottabb mértékben támogassák az autonómia szükségességét”, Szüllő Géza, az EMP másik politikusa pedig egyre nyíltabban kezdte hangoztatni, hogy hamarosan „győzni fog az igazság”, és az 1938-as esztendő nem várt meglepetéseket tartogat a csehszlovák állam számára.¹⁰⁷ Az Esterházy János magyar, Konrad Henlein szudétanémet és Pjeascak ruszin pártvezérrel közölt egyik interjú már a szlovák autonómiatörekvések nyílt támogatását tartalmazta, Hlinka pedig a négy nemzet „közös autonomista harcáról” kezdett értekezni. Az EMP legfőbb követelése ekkor már Szlovákia (a Pittsburgh-i szerződés jogcímén történő), illetve Kárpátalja (a trianoni békeszerződés jogcímén történő) autonómiájának harcos

¹⁰⁰ Uo.

¹⁰¹ Fichte, Johann Gottlieb: *A tökéletes állam*. Ford.: Rózsahegyi Zoltán. Phönix Kiadás, Budapest, 1943.

¹⁰² Angyal: *i. m.* (2004), 396.

¹⁰³ *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. október 28., 2. p.

¹⁰⁴ Simon: *i. m.* (2010), 76-77.

¹⁰⁵ Az EMP az 1936. június 21-i érsekújvári nagygyűlésen, az OKP és a Magyar Nemzeti Párt fúziója során jött létre. Ld. Popély Gyula: *A magyar pártok 1936. évi fúziója Csehszlovákiában*. In *Regio – Kisebbségtudományi Szemle*, 1. évfolyam 4. szám (1990), 92-111.

¹⁰⁶ Simon: *i. m.* (2010), 94.

¹⁰⁷ Uo., 93-94.

követelése volt, emellett a magyar oktatási és kulturális autonómia megteremtésének szükségességét sulykolta.¹⁰⁸

Innen már valóban csak egy lépés hiányzott az 1938. november 2-án kihirdetett első bécsi döntéshez, amely a Felvidék déli sávjának Magyarországhoz történő visszacsatolását szentesítette. Amint az a történelemkönyvekből is ismert, a határmódosítást favorizáló politika ideiglenes sikereiért a magyarság később nagy árat fizetett...

7. Epilógus

A fentiekben áttekintettük a két világháború között a történelmi Felvidék területén, az első Csehszlovák Köztársaság impériuma idején megvalósuló szlovák, illetve magyar autonómiatörekvéseket. Sajnálatos módon az említett időszak óta eltelt több mint nyolc évtized alapvetően nem hozott megbékélést a Kárpát-medence térségében. Sőt, a rendszerváltozást követően nem egyszer bukkant fel az a tragikus tendencia, amelynek folytán a szomszédos államokban időnként kormányzati pozícióba vagy törvényhozási státuszba kerülő szélsőséges erők (*Szlovák Nemzeti Párt, Nagy-Románia Párt, Szvoboda Összukrajnai Szövetség, Szerb Radikális Párt*) időnként feszültté tették a Magyarországgal kialakított bilaterális kapcsolatokat. Emellett olyan konkrét ügyek sem feltétlenül a harmónia irányába mozdították el az államközi együttműködést, mint a marosvásárhelyi „fekete március” (1990), az időrőlidőre előtérbe kerülő szlovák államnyelvtörvény (1995, 2008) vagy a délvidéki magyarsággal szemben esetenként megnyilvánuló fizikai atrocitások. Látnunk kell ugyanakkor, hogy a szomszédos államok biztonságérzetét vagy nemzeti öntudatát is sérthették bizonyos magyarországi események, ilyen volt például a *Magyar Gárda* megalakulása, vagy a 2010. évi választásokat követő „jogalkotási forradalom” törvénykezési hevületében elfogadott, határon túli kérdéseket is érintő törvények.

Akárhogy is alakuljon azonban a nemzetpolitika sorsa a jövőben, az elkövetkezendő generációknak is szem előtt kell tartaniuk Bibó István megállapítását: „Minden erőfeszítésünknek arra kell irányulnia, hogy ha valamikor alkalom adódik rá, egy eljövendő Magyarország tudjon a kis népek közötti lojalitásra és a mértéktartásra példát adni. Ha nem akarunk elsüllyedni a kölcsönös és feneketlen gyűlölködés örvényében, akkor ezt egyszer el kell kezdeni, és pedig annak, akinek éppen megvan a lehetősége reá. Ma másoknak volna, de nem kezdik el; ha egyszer nekünk lenne, azért nem kevésbé kötelességünk és érdekünk lesz elkezdeni.”¹⁰⁹ Magyarországnak is nagy ugyanis a felelőssége abban, hogy miként alakul a Kárpát-medence sorsa a XXI. században; ideje volna már, hogy a móríci *Querela Hungariae* mentalitását végre felváltsa – egy korántsem panglossinak bizonyuló – optimizmus. Ady kérdését kijelentéssé átformálva ugyanis leszögezhetjük, hogy a jövőben nem sírni, hanem összefogni kellene a Kárpátok alatt.

¹⁰⁸ Uo., 95-98.

¹⁰⁹ Bibó István: *A békeszerződés és a magyar demokrácia*. In Bibó István: *Válogatott tanulmányok. Második kötet. 1945-1949*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986, 292.

Felhasznált irodalom

1. *A Függetlenség évkönyve*. Kiadja a „Függetlenség” politikai napilap. Budapest, 1939
2. Ahn, Thomas von: „Új Szellem Szlovenszón.” *Betekintések Szvatkó Pál csehszlovákiai magyar „kulturpolitikai” szemléjébe (1937-1938)*. In *Pro Minoritate*, 2009 tél, 55-80.
3. Ajtay Gábor: *A kisebbségek nemzetközi jogvédelme*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1931
4. Angyal Béla: *A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között*. In *Regio Kisebbségi Szemle*, 2000/3. szám, 133-178.
5. Arisztotelész: *Politika*. Ford.: Szabó Miklós. Gondolat Kiadó, Budapest, 1969
6. Bakos Ferenc (szerk): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983
7. Bibó István: *Válogatott tanulmányok. Második kötet. 1945-1949*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986
8. Blahó András – Prandler Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Aula Kiadó, Budapest, 2005
9. Borsody István: (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában*. Az Ország Útja, Budapest, 1938, 211-219.
10. Bruhács József: *Nemzetközi jog II. Különös rész*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2010
11. Caples, Matthew: *Pax Hungarica. Ottlik László Új Hungária-koncepciója*. In *Rubicon*, 2005/6. szám, pp. 15-18.
12. Castells, Manuel: *Az identitás hatalma. Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra*. II. kötet. Ford.: Berényi Gábor – Rohonyi András. Gondolat-Infonia, Budapest, 2006
13. Concha Győző: *Politika. Második kötet. Közigazgatástan*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1905
14. Dékány István: *Szociológiai műszótár*. Pantheon Kiadás, Budapest, 1944
15. Eötvös József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra*. Buda, Magyar Királyi Nyomda, 1870
16. Ferguson, Niall: *A Világ háborúja. A gyűlölet évszázadának története*. Ford.: Gebula Judit. Scolar Kiadó, Budapest, 2008
17. Fichte, Johann Gottlieb: *A tökéletes állam*. Ford.: Rózsahegyi Zoltán. Phönix Kiadás, Budapest, 1943f
18. Forgács Imre: *Európa elrablása 2.0 Adalékok a pénzügyi válságok politikai gazdaságtanához*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012
19. Gerencsér Balázs – Juhász Albin: *A kisebbségi autonómia. Működő modellek, magyar elképzelések*. Budapest, 2001
20. Gogolák Lajos: *A csehszlovákiai autonomista mozgalmak háttere*. In *Kisebbségvédelem*, 1938/2-3. szám, 12-27.
21. Gray, Colin S.: *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. Taylor & Francis e-Library, 2007
22. Gulyás László: *A magyar-szlovák határ kérdése a versailles-i békekonzferencián. (1. rész). A csehszlovák területi igények bejelentése*. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, VIII. évfolyam, 2. szám, (2006), 117-132.
23. Gulyás László: *Az első Csehszlovák Köztársaság és a szlovákkérdés*. In *Nagy Magyarország*, I. évfolyam, 3. szám (2009), 28-33.
24. Györi Szabó Róbert: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006
25. Habermas, Jürgen: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Ford.: Endreffy Zoltán – Glavina Zsuzsa. Budapest, Századvég-Gondolat, 1993
26. Halácsy Péter – Vályi Gábor – Wellmann, Barry: *Hatalom a mobiltömegek kezében*. Typotex Elektronikus Kiadó Kft., Budapest, 2001
27. Harmsworth, Harold Sidney (Viscount Rothermere): *Hungary's Place in the Sun. Safety for Central Europe, in My campaign for Hungary*. Eyre and Spottiswoode, London, 1939

28. Huggan, Graham: *The Postcolonial Exotic. Marketing the Margins*. Taylor & Francis e-Library, 2003
29. Jancsó Benedek: *A „hazaftas hazugság” rendszere Romániában*. In *Magyar Szemle*, I. kötet, 2. szám (1927), 178-182.
30. Janek István: *A szlovák-magyar „kis háború” története és eseményei 1939 márciusában*. In Ormos Mária – Harsányi Iván (szerk.): *Kutatási füzetek X*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2004
31. Janek István: *Egy fasiszta bábállam, Szlovákia 1938-1945*. In *Rubicon*, 2008/4. szám, 4-21.
32. Janek István: *Szlovák – magyar kapcsolatok, 1939-1944*. (Doktori disszertáció). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2009
33. Jászi Oszkár: *A Monarchia jövője. A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok*. Új Magyarország Részvénytársaság, Budapest, 1918
34. Jászi Oszkár: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1912
35. Jellinek, Georg: *Allgemeine Staatslehre*. Dritte Auflage. O. Häring Verlag, Berlin, 1914
36. Jeszenszky Géza: *Trianon: Az önrendelkezési elv megcsúfolása*. In *Rubicon*, 2005/6. szám, 4-7.
37. Kant, Immanuel: *Egy világpolgár gondolatai az emberiség egyetemes történetéről*. Oesmey Nyomda, Békéscsaba, 1926
38. *Kassai Napló*. I. évfolyam, 159. szám, 1925. július 17.
39. Kelsen, Hans: *Souveränität*. In: *Die Neue Rundschau*, Jg. 40., Heft 1. (1929), 433-436.
40. Klinyecz Barbara: *A csehszlovákiai magyarság, 1918-1938*. In *International Relations Quarterly*, Vol. 2. No. 2. (Summer 2011)
41. Kondorosi Ferenc: *A nemzetközi szervezetek átalakulás előtt – emberi jogi aspektusok*. In Csáki György – Farkas Péter (szerk.): *A globalizáció és hatásai. Európai válaszok*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008, 225-241
42. Kortén, David C.: *Tőkés társaságok világhuralma*. Ford.: Kocsis Tamás – Kovács Eszter – Sánta Ferenc – Zilahy Gyula – Éri Vilma. Magyar Kapu Alapítvány, Budapest, 1996
43. Lintner Anita: *Fejezetek a két nyelvűségről a két háború közötti Csehszlovákiában (Különös tekintettel Somorja nyelvi helyzetére)*. Doktori disszertáció. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2008
44. Martin, Hans Peter – Schumann, Harald: *A globalizáció csapdája. Támadás a demokrácia és a jólét ellen*. Ford.: Szmodits Anikó. Perfekt Kiadó, Budapest, 1998
45. McLuhan, Marshall: *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. University of Toronto Press, Toronto, 1962
46. Ormos Mária: *Revíziós politika és a külpolitika revíziója. Az első bécsi döntés. 1938*. In *Rubicon*, 1998/8. szám, 22-27.
47. Papp Zoltán: *Az autonómia filozófusa. Immanuel Kantról, halála után kétszáz évvel*. In *Beszélő*, 9. évfolyam, 12. szám (2004), 86-95.
48. Párdányi Miklós: *Államegység és nemzetiségi kérdés a politika rendszerében*. Veritas Könyvkiadó, Budapest, 1944
49. Pásztor Cecília (szerk.): *„...Ahol a határ elválaszt”: Trianon és következményei a Kárpát-medencében*. Balassagyarmat – Várpalota, Szindbád Kht., 2002
50. Pethő Sándor: *Démosz vagy Deus? A szuverenitás két modellje a nyugati politikai gondolkodásban*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001
51. Popély Gyula: *Ellenszélben. A felvidéki magyar kisebbség első évei a Csehszlovák Köztársaságban. (1918-1925)*. Pozsony, Kalligram, 1995
52. Popély Gyula: *A magyar pártok 1936. évi fúziója Csehszlovákiában*. In *Regio – Kisebbségtudományi Szemle*, 1. évfolyam 4. szám (1990), 92-111.
53. *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. október 28

54. Rácz Kálmán: *Esztergomi érsekség kontra csehszlovák állam – egyházi birtokperek a hágai bíróság előtt. I. rész.* In Fórum Társadalomtudományi Szemle, 6. évfolyam, 3. szám (2004), 35-51.
55. Réti György: *Budapest – Róma – Berlin árnyékában. Magyar-olasz diplomáciai kapcsolatok 1932-1940.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 1998
56. Romsics Ignác: *Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása és a trianoni békeszerződés.* In Rubicon, 2010/4-5. szám, 4-29.
57. Sassen, Saskia: *Elveszített kontroll? Szuverenitás a globalizáció korában.* Ford.: Rotyis József. Helikon Kiadó, Budapest, 2000
58. Simon Attila: *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2010
59. Steier Lajos: *Felsőmagyarország és a revízió.* Erdélyi Férfiak Egyesülete, Budapest, 1933
60. Stiglitz, Joseph E.: *A globalizáció és visszásságai.* Ford.: Orbán Gábor – Gavora Zsuzsanna. Napvilág Kiadó, Budapest, 2003
61. Szabó Gábor: *A titokzatos emberi tényező határai.* In Esély, 2006/4. szám, 126-130.
62. Szabó Gábor: *Szétszakadó világunk. A globalizáció emberi jogi kockázatai.* Publikon Kiadó, Pécs, 2010
63. Szabó Miklós (szerk.): *Jogbölcseleti előadások.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 1998
64. Szarka László: „Nádi élet”, „eltűnt gondolatok”. *Szlovákiai magyar önértelmezések az első bécsi döntés idején.* In Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2007/3. szám, 51-63.
65. Száraz Miklós György (szerk.): *Jaj, hol a múltunk? A Trianon-jelenség.* Helikon Kiadó, Budapest, 2005
66. Szigeti Péter: *Világrendszernézőben.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2005
67. Szvatkó Pál: *Bata-cipős magyar ifjúság.* Magyar Írás (Kassa). I. évfolyam 1. szám (1932), 14-22.
68. Szvatkó Pál: *Új Szellem Szlovénkón,* In Hitel, 1937/2 szám, 114-122.
69. Toffler, Alvin: *Future Shock.* Bantam Books – Random House, New York, 1970
70. Toffler, Alvin: *Hatalomváltás. Tudás, gazdagság és erőszak a XXI. század közepén.* Ford: M. Nagy Miklós. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1993
71. Török Árpád: *A szuverénitás.* In Magyar Szemle 46. kötet, 1-3. szám (1944), 5-11.
72. Veres Tímea: *A Tuka-per közvetlen előzményei a szlovák és cseh sajtóban.* In Fórum Társadalomtudományi Szemle, 6. évfolyam, 1. szám (2004), 149-154.
73. Zakaria, Fareed: *A posztamerikai világ.* Ford.: Szigeti Judit Eszter. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009
74. Zeidler Miklós (szerk.): *Trianon.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003

©Pongrácz Alex

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Boda Zsolt főigazgató

Felelős szerkesztő: Körtvélyesi Zsolt

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor,

Körtvélyesi Zsolt, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

E-mail: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515